

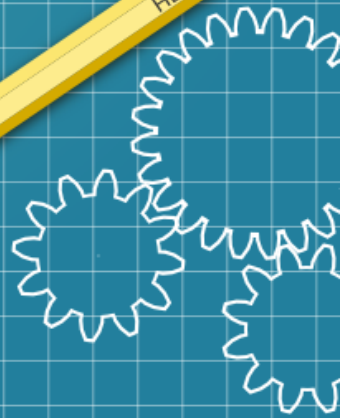
Samdi Snorri skýringarnar við Háttatal?

dr Þorgeir Auðar Sigurðsson
Thorgsi@akademia.is

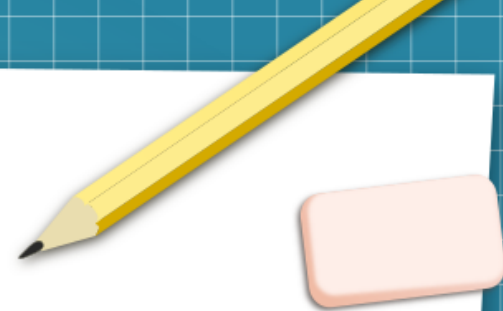

REYKJAVÍKURAKADEMÍAN

Þórunnartún 2 • 105 Reykjavík • (354) 562 8565 • ra@akademia.is • www.akademia.is

Heilleg kvæði <1300

(Ragnarsdrápa)

(Haustlög)

Ynglingatal

Höfuðlausn

(Sonatorrek)

(Arinbjarnarkviða)

Hákonarmál (Hrafnsmál)

(Máhlíðingavísur)

(Bersöglisvísur)

Rekstefja

Geisli

Jómsvíkingadrápa

Málsháttakvæði

Harmsól

Plácitusdrápa

Noregskonungatal

Líknarbraut

Leiðarvísan

(Háttalykill)

Háttatal 1 (Hákonarkvæði), 2 og 3

(Veni Creator Spiritus)

Af hverju ætti hann **ekki** að hafa gert það?

- Stundum eiga skýringarnar illa við þau erindi sem þau eiga að útskýra. Í útgáfu sinni 2007 á Háttatali telur Anthony Faulkes upp tíu dæmi um þetta:

Tíu aðfinnslur Faulkes 2007 (bls. xiii)

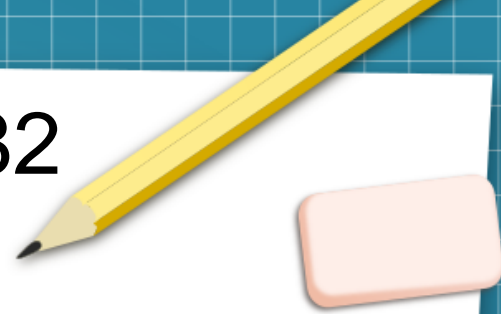
- (i) At 15/9–12 the etymology of the word *afleiðing* suggests that it belongs with the first word of st. 15 rather than the last of st. 14.
- (ii) At 16/13 none of the possible meanings of *tíðar fall* seems to fit the pairs of words exemplifying *refhvörf* in stt. 17–22.
- (iii) The similar phrase at 23/11, *í eina tíð*, also does not seem to fit the examples in st. 23.
- (iv) Lines 23/11–16 seem to be in the wrong place, since st. 24 does not involve variation in length of line or in arrangement of hendings; these variations first appear in stt. 33 and 28 respectively.
- (v) Lines 27/12–16 also seem to be in the wrong place, since the words as they stand ought more naturally to refer to the preceding verse, and it is rather artificial to make them introduce st. 28, with which they belong; cf. Möbius (1879–81), II 51–2.
- (vi) Lines 28/12–13 mention the possibility of the *frumhending* falling on the second syllable of the lines with *skjálfhenda*, which happens in st. 33 but not in st. 28.
- (vii) Lines 32/9–10 claim that the two hendings in the even lines both end *á einum hljóðstaf*, which is not the case.
- (viii) Lines 77/9–10 state that there may be 7 syllables in a line of *hálfhnept*, but none of the lines of st. 77 has more than 6.
- (ix) Line 79/10 states that the hendings in st. 79 are as in *dróttkvætt*, but line 3 has *aðalhending*.
- (x) The statement at 82/10–12, whatever the meaning of *hljóðstafr*, does not seem to apply to st.

Aðfinnslur Faulkes eru ekki stórmál

- (i) tengist erindaskiptingum sem menn skilja illa (*afleiðing*).
- (ii)-(iii) eru líklega um að orð séu málfræðilega útskiptanleg sem Snorri orðar ekki vel (*í eina tíð*). (*óx -þvarr, heitr, kaldr*)
- (iv) *er nú eru ritaðir*, vísar til þess sem kemur næst.
- (v)-(vi) tengist skjálfhendum sem menn skilja illa.
- (vii), (viii) og (ix) tengjast skáldaleyfum.
- (x) hér hafa menn ekki skilið Snorra. Skoðum nánar:

Aðfinnsla 10 tengist vísu nr. 82

82. Slíkt er svá,
siklingr á
öld þess **ann**
Orðróm þann.
Jarla **er**
Austan ver
skatna skýrstur.
Skúli dýrstr.

Snorri segir að hér séu stuðlar eins og í dróttkvæðum en tekur fram að ekki sé rangt „að einu sinni sé hljóðstafur fyrir málsorð.“

Faulkes segir orðið *hljóðstafur* passi ekki hér.

Það getur þó vel verið sama og stuðull. Merkingin væri að nóg sé að hafa einn stuðul í vo. Hér bera sagnir stuðla sem þær gera ekki í dróttkvæðum. Má vera að aðeins sé einn stuðull í línunum 3 og 5.

Af hverju ætti Snorri að vera höfundur?

Á hinn bóginn bendir það til að Snorri hafi samið skýringarnar að höfundur þeirra skýrir vísur 17-23 vísur með svokölluðum *refhvörfum*, sem annars væru óskiljanlegar. Fyrsti vísuhelmingur er þannig: (Snorri sýnir snilli sína)

17. Síks glóðar ver sækir

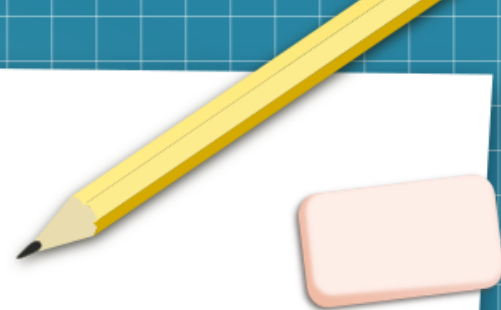
slétt skarð hafi jarðar

hlífgranda rekr hendir

heit köld loga öldu

skarð jarðar er Sognsfjörður

Snorri fremstur skálda

Líklegt er að Ólafur Þórðarson vitni í Þriðju málfræðiritgerðinni til orða Snorra í Háttatali um hversu langt megi rekja kenningar, en það sýnir að til voru þeir sem töldu Snorra vera sérstaklega dómbæran á góðan kveðskap. Skýringa-Snorri segir að alhendur háttur sé fegurstur og vandaðastur allra hátta, en Snorri orti Skúladrápur undir þeim hætti.

Snorri sýnir snilli og notar ekki skáldaleyfi

79. Læsir leyfðr vísi
landa ústrandir
blíðr og bláskíðum
barða randgarði

Skýringa-Snorri segir að það sé skáldaleyfi í dróttkvæðum hætti að hafa aðalhendingar í oddalínunum. Snorri notar ekki þetta leyfi, en um Haðarlag segir Skýringa-Snorri að þar séu hendingar og stuðlar eins og í dróttkvæðum hætti. Snorri hefur vitað að aðrir forðust ekki aðalhendingar, sbr. að Sturla gerði það ekki í kvæði um Hákon gamla undir Haðarlagi.

(þetta skýrir aðfinnslu 9 hjá Faulkes)

Snorri sýnir snilli og notar áherslulaus sérhljóð

Snorri fer víða með áherslulaus orð eins og fullgild áhersluorð. Þetta skýrir sumar aðfinnslur Faulkes en skemmtilegast er að sjá hvernig þetta tengir Háttatal og Skúladrápur.

Snorri notar smáorð í alhendum hætti

Harðmúlaðr varð

Skúli- stef í
Skúladrápu

Í Skúladrápu lét Snorri smáorð bera rím og það sama gerir hann í dæmi sínu um alhent.

44. *friðast sjaldan við valdi*

– Háttal, alhent

Tökum eftir stefinu í Háttatali og Skúladrápu. Útgefendur nota „var“ en ekki „varð“ á báðum stöðum (og ganga gegn *Lectio difficilior potior*) (báðir möguleikar eru í handritum)

68. *Fremstr varð*

Skúli -stef

- Háttatal, Skúlahluti I

Snorri sýnir að allir menn gera ekki eins og hann

Bað ek sveit á glað Geitis
Gör er íð at för, tíðum
Drögum hest á lög lesta,
Lið flýtr, en skrið nýtum.

Ok er þá full afhending, ef eigi finnst í at, ek,
en eða þau smáorð, er þeim fylgja, nema þau
standi í hendingum, en eigi hafa allir menn
þat varazt, ok er þat fyrir því eigi rangt, sem
kvað Klæingr byskup:

Snorri forðast rím áherslulausra atkvæða

32. Él þreifst skarpt
of Skúla

Skýs snar**vinda**
lindar,

egg varð hvöss í
höggum

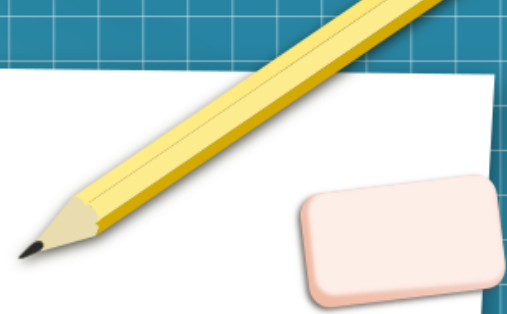
Hræs dynbrunnum
runnin

Snorri segir um þessa vísu: „er betur að
samhljóðandi sé eftir aðra“

Ef ekki væri samhljóðandi myndu áherslulaus
atkvæði ríma í *vindar* og *linda*. (hér er val um et. og
ft. lindar er et., en vinda er ft.)

Um þetta er aðfinnsla 7 hjá Faulkes

Milliniðurstaða

Atriðin 10 sem Faulkes telur upp, útiloka ekki að Snorri sé höfundur skýringa Háttatals (og það er sömuleiðis niðurstaða Faulkes). Sumt í þeim styður raunar að svo sé. En það er meira:

Finnur Jónson (1929: 235) og Kristján Árnason (2006) töldu að Snorri hefði skrifað skýringarnar með þeirri undantekningu að umfjöllun Skýringa-Snorra um tólf **skáldaleyfi** væri svo brengluð að hún hlyti að vera innskot eða viðbót einhvers annars. Þannig segir FJ frá:

I tilslutning hertil opregnes nu andre *leyfi*, ialt 11 uden verseksempler, undtagen for så vidt som det 3. (af disse) oplyses ved et linjepar af Torarin fra Mávahlid (genfindes i Eyrbyggja), som dog sikkert er et senere indskud, og det 10. ved et halvvers af Refr (der ikke findes andetsteds). Dette stykke er blevet meget stærkt kritiseret både af Möbius og Boer. Det kan ikke nægtes, at kritikken er berettiget. Der er ingen rigtig orden i det hele, det er ret forvirret¹ (jfr. Möbius s. 45, Boer s. 274—77). Uagtet der i og for sig kunde være noget, der talte for, at omtalen af flere *leyfi* kunde tænkes her, selvom de ikke oplystes ved vers, er jeg dog tilbøjelig til at slutte mig til den mening, at hele dette stykke beror på en interpolation, der da måtte være ældre end samtlige vore håndskrifter. Hovedgrunden for mig er — foruden den nævnte forvirring og den omstændighed, at stykket er enestående i sin art i kommentaren —, at der under

Um leyfin 12

Skáldaleyfin 12 koma á eftir fyrstu átta erindunum sem Snorri segir að séu ekki sérstakir hættir og þau verða þar með inngangur að háttum kvæðisins. Með leyfunum gæti Snorri vakið athygli á snilli sinni við að nota leyfin minna en aðrir (sbr. áður). Leyfakaflinn er ekki góður vegna þess að útgefendur hafa breytt honum á tvo vegu. 1) með innskoti í leyfi 4 og 2) og með því að slíta sundur texta um leyfi númer 10. Lítum fyrst á seinna atriðið.

Skáldaleyfi 10

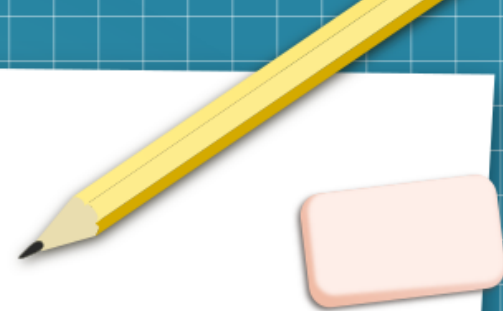
Skáldaleyfi 10 er þannig í útgáfum:

Tíunda er það ef vísu fylgir drag eða stuðill.

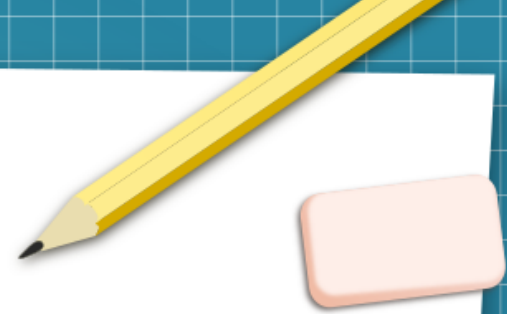
Í handritum stendur í framhaldinu:

Og svo þó að það sé í síðari helmingi, ef maður er nefndur eða kennt nafn hans í fyrri helmingi, þótt það (útgefendur > „þá“) sé eigi nafn annan veg en “hann“ eða “hinn” eða “sá” eða “sjá”.

Af hverju þarf að slíta þetta frá?

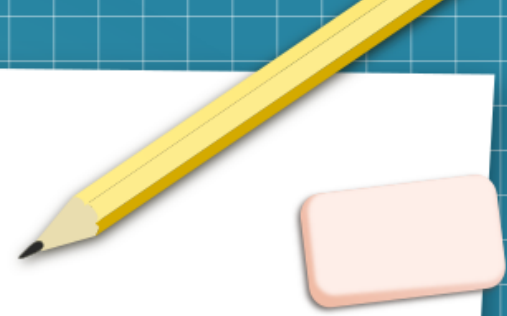

Skáldaleyfi 10

„Drag“ er skýrt í Skáldatali sem síðasta orð í vísu sem tekið er upp sem fornafn í framhaldsvísu. „Stuðill“ getur verið ákvæðisorð, t.d. illur eða íslenskur. Þessi orð vísa í nafnorð sem komin eru áður. Á sama hátt og það sem kemur í framhaldinu (*hann, hinn, sá* eða *sjá*) og Skáldaleyfið er að nota slíkar tilvísanir þótt rétt sé að hver vísuhelmingur sé „sér um máli“ og vísi ekki út fyrir sig.

Skáldaleyfi 10

Textinn við 10. leyfi er fluttur til í útgáfum og úr verður óskiljanlegur texti. Faulkes sá þetta og giskaði á að textinn ætti heima annars staðar en ekki á þeim stað sem hann er í handritum.

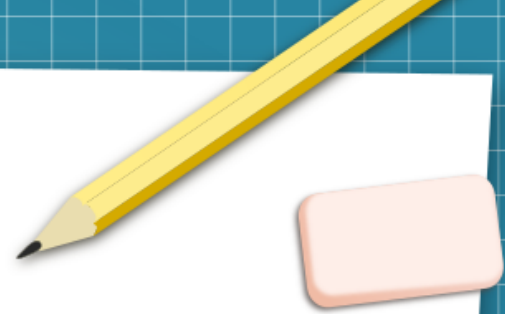
Skáldaleyfi 4

Eftirfarandi texti er í RT en ekki í UW

Þat köllum vér bragarmál, svá sem hér, er kvað Þórarinn máhliðingr:

*Varðak mik þars myrðir
morðfárs vega þlorði.*

Enn er sú grein út sett myklu lengra.

Orðið bragarmál eru í 3. málfræðiritgerðinni

Eftirfarandi er í 3 málfræðiritgerðinni sem er í W og A.

*Þars, sem lofðar líta
lung váfaðar Gungnis.*

Þetta kǫllum vér bragarmál í skáldskap

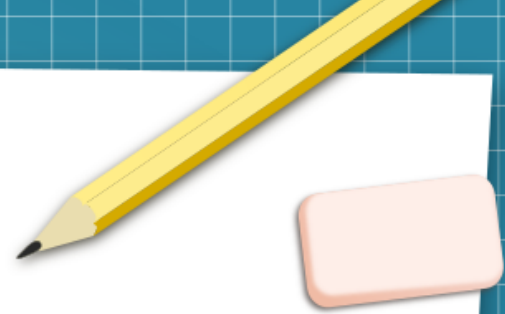
Hér notað: *þar es* > *þars*, eins og í Háttatali. MCR telur þetta vera úr HT en líkleggra er að HT hafi þetta frá Ólafi.

Máhlíðingavísur eru ekki frá 10. öld

Það er til mikilla bóta að losna við innskotið um Þórarinn Máhlíðing. Máhlíðingavísur hafa ungleg einkenni. Í þeim er ó-jó rím sem ekki eiga heima á 10. öld og nokkur *a-ja* rím sem voru mjög sjaldgæf og regluleg erindaskipting er grunsamleg. Í skáldskaparmálum hjá Snorra er ekkert ó-jó rím frá 10. öld.

Skáldaleyfi 12 (atriðisklauf)

- Tólfta er atriðsklauf.
- Með því að Bragarmál séu úr sögunni verður hægt að skýra leyfi 4 sem hljóðgaps-leyfi t.d. trúu > trú. Skáldaleyfi 12 um atriðisklauf gæti orðið það sama og *bragarmál*, það að „kljúfa orð sem riðið er við annað orð“. T.d. „ek“ sem Snorri kallar atkleyfisorð.

Skáldaleyfi 12 (atriðisklauf eða bragarmál)

68. Fremstr varð Skúli—
Skala lof dvala,
sem ek mildum gram
mærð fjölsnoerða;
meir skal ek stoeri

sem ek > semk

skal ek > skalk

... en í fyrsta ok þriðja vísuorði eru ok fjórar réttar samstöfur ok in fimta afkleyfissamstafa, þat er 'ek' eða 'af' eða 'en' eða 'er' eða þvílíkt

Niðurstaða: Snorri undirstrikaði snilli sína með skýringum sínum sem tengir þær og kvæðið.

100.

Glöggva grein

hefi ek gört til bragar;

svá er tírætt hundrað talit

Hróðrs örverðr

skala maðr heitinn vera,

ef svá fær alla háttu ort.

Eftirmáli um útgefinn texta

- Þegar U og W hafa ekki sama texta og RT má efast um að texti sé frá Snorra. Það er afbrigðilegt að textabrot vanti í UW (það er þó mögulegt sbr. að Bjarni og Haukur telja að þessi handriti eigi sameiginlega formóður, sja Opuscola 2020. Þetta er réttmæt athugasemd sem kom fram við flutning fyrirlestrar). Íðullega vantar nöfn háttá í UW. Hinsvegar eru eyður fyrir nöfn í handritum sem benda til að frumritið hafi ætlast til að nöfnin kæmu síðar, e.t.v. í lit. Það er því réttlætanlegt að bæta þeim við.

Aukadæmi um Snilli Snorra

- Inn dýri háttur

Í Skáldalykli er hinn dýri háttur en Snorri hefur háttinn í tveimur ennþá dýrari útgáfum. Hér eru tvö löng atkvæði klofin í upphafi allra vísuorða.

**Farar snarar fylkir byrjar
freka breka lemr á snekkjum
vaka taka vísa rekkar,
viðar skriðar at þat biðja
svipa skipa sýjur heppnar
sömum þrömum í byr römmum
Haka skaka hrannir blökkum
hliðar. Miðar und kjöl niðri**